

IV

A LEHULLÓ MORZSA

Közel a város szívéhez, mégis zsendülő fák illatában fürdő, szellő- és napfényjárta oldal villasorában bukkantam rá Villiéknak most már állandó otthonára. Otthonra — abban a drága értelemben, mely magában foglalja a biztonság, a megkötetlenség és őszinte meghittség jó érzésein kívül a benne tanyázók egyéniségének varázsát s a boldogságukra jól vigyázó aszszonyok gondosságát.

Nyoma sem volt itt a mostohaanya pompázó hajlamának. A bútorgyarak hivatalos ízlésű „teljes” berendezései csakúgy hiányoztak a kerti ház tágas, levegős szobáiból, ahogy a „kombinált” garnitúrák, a lakásművészet e tálétrappos mindenesei.

Barátnőm megugrott a tökéletes polgári kényelem elől a hadikofferrel. És teremtett a maga lelki képére külön világot, omló redőzetekkel, csipkés terítők lenge gazdagságával, meleg színű kézimunkák friss tündöklésével. Háza tájában több volt a fenyő, mint a nemesfa, bővebben jutott a mosószőttes, a csalánvászon, mint a szövet- meg a selyemkárpitozás, fényűzése abban az árnyéktalan tisztaságban állott amit ez a világos virágkehely-otthon megkívánt.

Virágkehely, melynek szemérmes tagozottságában pompás zugokat, búvóhelyeket készített sokrétű lényének. Saját szobája valóságos álom-, csók- és bizalom-menedékül kínálkozó kis paradicsom volt a kert felé kiugró, zárt erkélyrészével, hová elmenekítette bágyrévi nappalink karszékeit és létrán-nevelt, csipkelevelű, szagos pelargóniáit. Háttérben a meny-

nyezetről alágördülő könnyű függöny leplezte el az alkótot, melyen azonban átszítált a behulló reggeli nap, és mögüle este kicsillant a lámpafény, megderengetve a fényképgalériát, amit Villi a neki legdrágább arcokból, tájából állított össze, mintha szereteiből, kedves emlékeiből sorakoztatna gárdát éberen és elszenderülve szőtt álmai köré. Néha, jártában-kel-tében megborzolta a rózsamuskáták leveleit, s akkor — ahogy mondta — olyan jó Bágyrév-illat támad az egész lakásban.

Az alkóv ágyheverőjén bújtunk össze a süppedő párnák fészkeben, hogy kitűzzük barátságunk napi-rendjére régen esedékes megbeszélésünket azokról a történeésekről, melyeknek utolsó fordulata Villi újjászületése volt. Mert megint más színben láttam őt, ismét fentebb egy fokkal élete lépcsőzetén. Alakjában teltebbnek, mozgásában puhábbnak, hangulataiban simulékonyabbnak — valójában csak most először igazán asszonynak. Valamit megoldott vagy leküzdött, maga mögött hagyott, nem tudhattam, mit: talán az ifjúság fanyar, nyers nedveiből is sokat, s helyette mintha érett édesség csörgedeznék ereiben.

Igen, újjátermett ez az asszony, mint ahogy a kenyértésztában kemencébe vetett igazgyöngysor megújul, levetkezi magáról a fakulás pizskát. Ismét a tejopál gyöngédségében derengett a bőre, mosolya, a lelke. De tűzopál volt, néha láng csapott ki belőle egy-egy titokzatos megforgatásnál: a szenvedélynek, az odaadásnak, megnyilatkozásnak átsütő vörös-meleg villáma. Ezt a mélyből felszikrázó villanatot szándékoztam most kicsiholni belőle, mert szerettem sor-sát, izgatott életének minden új kanyara.

Az ilyen tizenharmadik szobába való nyitogatáshoz azonban kell a homály, az alkonyat, mint oly virágok kelyhének tárulkozásakor, melyek csak a sötétség sugarai felé bomlanak ki. És az asszonyi óra,

amikor másoktól ki nem hallgathatóan sejtetjük meg egymással életünkől azt a saját többletünket, amelyért némely keleti nép és a miénknél szebben érző társadalom külön asszonyházat, asszonyi ünnepeket szerzett a nőiség szentségének elismeréseként. Mi csak belsőkben őrizzük a kemenatét*, a lélek hártáiba ágyazva be a magunk féltett világát.

Senkit se szeretünk azzal a szeretettel, amellyel bámult vagy önzetlenül irigyelt, szebb és boldogabb barátnőinket. Senkinek hajától, ránk támasztott könnyű fejtől úgy nem száll meg a testvériség mámorra, mert a mieinkhez a vér szándéktalan vaksága húz, szerelmesünkhöz a vér még vakabb szándékai. De az ilyen fej: mint a kezünkre merészkedő kismadár kedvessége, bizodalma, felgyúló csicsergése.

Húsvétidő volt. A tükrön feltámadást ünneplő tarka-piros hímes tojások, ibolyák, barkák virítottak. Imre díszvacsorára volt hivatalos, a madame — mert már nem Villi segédkezett — moziba ment, s a mindenes is kimenőt kapott. A személyzet távolléte mindig elnyugvást, békehangulatot jelent a házban: teljes felszabadulást a felügyelet, az irányítás gondjától annak, aki alaplényében alázatos és nem űz sportot a parancsolásból. És Villi éppen szeretett szolgálgni! Mindent előhordott apró jó érzéseink érdekében: teát, cigarettát, cukorkát és főleg a nagymama levelét, melyet a déli asztalnál már egyszer átfutottunk, s amely legnagyobb részében Sziáról szólt.

Szia sorsát Villi nagyon a szíven hordozta. Annak idején, amikor az asszony kórházba került, már másnap délután beutazott Vajdaszállásra, és maga járt be felügyelni kezelését. Mintha külön hála kötné a pórusul járt, megcsúfolt teremteshez. Örömmel írta

* Kemenate (ném.): hálószoza a középkori német várakban

meg nekem ötödnapon, hogy az áldott paraszti vér minden jót ígér; az égés okozta mérgezési tünetek: hányinger, ideges fejfájás lecsillapodtak, a bőrlégzés elegendő, a beteg felszín apadóban van a gyors gyógyulás folytán. Karácsonykor már otthon vezekelt a menyecske. „Összefótozták“ — ahogy Vénágnis megfogalmazta. Csakugyan borotvával szedtek bőrt a hasáról, vékonyt, mint a szivarpapiros, s azzal pótolták hiányait. Ugyanakkor Nyikulica is jelentkezett a bágyfői csendőrségen. Mert nem tudták felkutatni, pedig a nép esküdt, hogy a közelben bujdosik. De most, hogy a felesége életben maradt, és kisebb büntetés fenyegette, meg a tél kegyetlensége is rászakadt, elunta a szénaboglyabeli lakást, ahova berekkelő rokonsága adott be kenyeret, vizet, pálinkát és néha valami kis meleg ételt. Már a vallatásoknál magába szállt. Hangoztatta, hogy félrevezették, amikor visszaérkezett. Csak a rosszal fogadták, hogy más tett fát a tűzre a menyecskénél, s egyenest ráuszították a rácra, pedig az is csak olyan szerencsétlen, aszszonytalan fogolyember volt, mint ő. Aztán csak jóval később tudta meg, hogy Szia keze alatt a jószág három darabbal gyarapodott, és hogy a kert végéhez is vásárolt egy kukoricást a hadisegélyből. Az ilyen fehérnép nem égetnivaló. Különbözik pedig, amire első szívfájdalmában vetemedett, az is csak azt mutatja, hogy erősen szerette ... Ez egyben az egész falu nézetét jelentette. Aki szeret, az félt, s aki félt, az verkedik és öl. Most, hogy Enyeden ül már, izente: ha kitöltötte a két esztendő, s ha az asszony is úgy akarja, szívesen megtartja magánál. Addig is Istennek ajánlja, csak ügyeljen a házra, a jószágra és magamagára.

— Szentül hiszem, hogy Szia újból összeáll Nyikulicával. Nem a szívéért, nála az nem olyan fontos,

a falusi asszonyok nagyon józanok. Hanem a rangért, a tekintélyért s a helyzet tisztességéért.

Kezembe fogtam Villi ápot, de a sok fertőtlenítéstől kicsit még vörös, érdes kezét. Éreztem, hogy riadalom nélkül, inkább jólesően rezzent össze érintésemről.

— Te is másképp ébredtél Szia bűnhődésének reggelén! Valahogyan sugárzott rólad a hajnal, az igazi felszerkenés.

Egészen gyöngé hév ütött ki Villin.

— És mégsem sejteted, valójában hogyan ment végbe a gyógyulásom.

— De, sőt tudom is. És egyenesen tartozom neked egy idétlenségem, vagy a véletlen idétlenségének bevallásával. Ti akkor éjjel nem gondoltátok meg, hogy az üvegajtón keresztül minden hangosabb szó áthallszik hozzám.

— Fogalmam sincs, miket hallhattál. Teljesen elvesztettem önuralmam. Kérdés azonban, vajon tudod-e még így is, hogy miért váltódtam én meg azon az éjszakán?

— Csak sejtem.

— De hallottad, amikor Imre menlevelet adott a háború idején megingott asszonyoknak? Ó, nem hazabeszélt, mert neki nem voltak élményei hűtlenül botló nőkkel. Ő sok tekintetben aszkéta, de azt mondja, hogy ez nem érdem, hanem szerencsés vér, ízlés és nevelés dolga. Ajándék, mint minden kivételes tulajdonság. Bocsánatos szavai pedig nemcsak Szianak adták meg a feloldozást ...

Mondatfűzése mehökkentett.

— De hát volt folytatása köztetek annak a hajnali beszélgetésnek?

— Soha, még csak elő sem hoztuk többé az egész témakört ... még akkor sem, amikor tanúskodni jártunk Szia dolgában.

— Úgy hát még mindig adósa vagy uradnak. Hiszen te akkor semmiféle vallomásig el nem jutottál. Csupán elindultál az őszinteség útján, de megfeneklettél szándékkal. Vagy talán, később, mikor már nem hallhattam ...

— Nem, nem voltam őszintébb hozzá azután se, mint ahogyan azt szavainkból kivehetted. És — nem is leszek már soha! Mert nekem csak azt kellett megtudnom az ő szájából, hogy *megbocsátana*. S ha ő ezt így mondta, akkor így is tenne! Másfelől pedig megérdemli, hogy megkímélődjék a ténnyel való szembesítéstől, s kimagyarázás gyötrelmétől, ahogy mások is megérdemlik, hogy ne hulljon árnyék rájuk az én tévelygésemből ...

— Palkó emléket gondolod? Nem akarsz behomályosítani!

— Az ő emléke ... az is, igen. De azért öcsém boldog halott volna továbbra is. Míg mi ketten, Imre meg én ... Tudod, az más, hogy ő nekem *elméletben* megbocsátott. És más volna, ha tényleg bocsátana meg, tudva eltitkolt lépésemet. Tegyük fel, hogy soha nem volna hozzám egyetlen rossz szava sem. Mégis a lelke mélyén ... a léleknek vannak nagyon sötét üregei! Tisztában vagyok vele, mit kívánna a szigorúan vett asszonyi, emberi becsület. Vagy nem kellett volna leugrani a körtefáról, pontosan az odalopott üvegcserepekbe, ámbár a sors végzetszerűen sodorta vissza Palkót, és nagyanyám kéztördelve tőlem várta talpraállítását. Fogat kellett volna csikorítani a vizszasz helyzetnek, hagyni, hadd kínlódjék, aki kínra van elhivatva ... Vagy ha már engedtem, ha szabad volt egyszer az életben belépnie hozzám, mintha pusztán szigeten egyetlen, egymásnak rendelt emberpár letünk volna — akkor az volna az érem másik oldala: vallani, és viselni a következményeket, hogy Imre elűzzön magától, vagy közös életünk örökre alá legyen

aknázva robbanóanyaggal. De mi több: a becsület vagy a jóság?

— Nem a becsület a jóság maga?

— Nem. Hadd mondok el neked, milyen is lett volna a meztelen „becsület“ esete. Mert ne gondold, hogy nem voltak meg a magam nehéz harcai ebben a kérdésben, sőt: a magam elhatározása. De nem külső okok kényszere folytán. Hiszen Palkó sírba vitte titkunkat, Isvány bát pedig — aki egyébként semminek tanúja nem lehetett — rövidesen villám érte a Héjagetőn. A parasztok szerint az istentelen viharágyúzás miatt. Szóval, külön történet, hogyan ment füstbe szándékom, mely még igazi elmérgesedése előtt felmetszette és kitakarította volna életem csúf sebét ... Amikor megkaptam a svéd Vöröskezeszt értesítését, hogy Imre teljes épségben útban van hazafelé, elhatároztam, hogy elibe megyek. Mindenféle tragédiának legjobb a távoli, közönyös környezet. Valahol elfogom: mit tudom én, német-, cseh- vagy osztrák földön, és odateszem meztelen történetemet a kezébe. Akkor még mindig szebben, főképp csendesebben sikerül megkülönböznünk. Ha azonban már hazaérkezett, nyomorult otthontalanságunkban hogy gyújtsam magunkra a házat? ... Titokban útlevelet váltottam minden számba jöhető országra, és vártam. A legelső nyugalmasabb állomásról értesíteni fog útirányáról. Hiszen volt nekem ennél reménytelenebb kirándulásom már, amikor Palkó sírját kerestem... Stettinből táviratozott: Berlingen át utazik tovább, Regensburgtól kezdve hajón le Bécsig. Túlságosan soha nem vigyázta senki lépteimet, könnyű volt szabadulnom, s felkerekedtem. Passauban megtudtam, hogy ott minden személyszállító hajó pihenőt tart, az utasok kiszállnak vámolásra, pénzt váltani ... A kikötő közelében egy villa padlásszobájában húzódtam meg, nemigen futotta jobb szállóra titkon gyűjtött,

átutalt pénzecskémből. Szobámnak pici erkélye is volt, ahonnan jönni, menni láttam a hajókat. Szünetlenül esett az eső, és a vízfátyolon át minden oly idegenül szép volt, amilyenek ezek a képszerű, színes hegyi városok. De a legtöbbit a Dunát néztem, mely vastag hullámokban túrta magát lefelé a német határon túlról, mint nyúlós, zöld karneol. Ez a vak, átlátszatlan áradat sorsomat ringatja, hozza már... Néha le is mentem a hídig, hogy enyhítsem növekvő nyugtalanságomat.

Regensburgba sürgőnyt irányítottam a hajóálmásra, tudva, hogy a német gondosság kikutatja majd Imrét. Akkor ő is keresni fog, és el nem véhetjük a találkozást. S választ kaptam: férjem a Forelle nevű gőzössel köt ki, pár óra múlva, Passauban. Őszintén szólva, a hír teljesen valószínűtlenül hatott rám. Annyi év múlt el már, úgy elszoktam a boldogságtól, és annyi szenvedés, a miénk meg a másoké, emelkedett régi magunk és jelenünk közé! Egyedül voltam a kis parti villa erkélyén, egyedül a szörnyű elszánással, hogy fejest ugrom a végzet fekete tavába, aztán vagy felbukom a szintre, vagy megzúzom magamat a fenekén. Az eső esett, az idő futott, már venem kellett vízhatlan köpenyemet, szárascipőmet, beretsapkámat ... S ácsorogtam a híd előtt, hallgatva fokozódó izgalomban a hajókürt távoli, égre bődülő dudaszavát, viselve a közönyös pillantásokat s a gyönyörű vidék egész részvétlenségét. Ilyen árva soha nem voltam, s nem is leszek már az életben! ... Rokontalan képű, hangú utasnép tolongott kifelé a hajóról, legtöbbször senki sem várt ebben a locspocs időben, és akire vártak, arra sem olyan felméretlenül messziről. Mindössze egyetlen emberpárt láttam, akik nagy megindulásban egymás felé repestek.

Most egy kéz nyúlt ki felém alig-alig érintve valamit, ahogy bátortalan idegené. Fel kellett tekinte-

nem. Van-e ennél sebzőbb fogadtatás, mint amikor ismeretlenek nézzük a sokáig távollevőt? Elfelejtettük régi voltát, vagy nem érzünk fel az újra?!

Imrének nem esett rosszul az én idétlenségem. Bizonyára felvetette magának a sok sanyarúságban, hogy nem fogok ráismerni szakállasan, kiaszontan, zsírtól, koromtól csapzott hajával. Előre megbocsátott, hiszen talán arra is rákészült, hogy szememben az elidegenedés vagy közöny pillantásával kell majd találkoznia.

Zavarban, majdnem szégyellve megviseltségét, szedett-vedett ruháit, szegényes rabholmiit, teszem, patrontáskából készült zsebtárcáját, ápolt mivoltomban meg sem mert csókolni. Sietve mutatott inkább az egymást ölelgető házaspárra.

— Das ist mein Freund*, Kaspar Bautzen ... és bizonyára a felesége.

Szenvedéstársak voltak, együtt vergődtek haza Transzbajkáliaiából. De a fogolysort is együtt töltötték: Kaspar Bautzen hangszerkészítő mesterséget folytat, és Imre nem is egy hangszerezen játszik, ez tette őket még üzlettársakká is ... A Bautzen házaspár azonnal meghívott minket egy közeli vendéglőbe, töltsük ott a két órát, amíg a vámolás, felülvizsgálás után a gőzös továbbindul. És belső, haragos szégyennel állapítottam meg, hogy kapva kapok e lehetőségen, és nem kell azonnal négy szemközé kerülnöm Imrével.

A tömzsi, bazsarózsa Mariandi, aki előbb még hangosan sírt, most szertelenül nevetgélt örömeiben. Magához szorított, majd elhurcolt a kocsmaverandára, ahol sört, vajjas kenyeret és felvágottat rendelt, aztán elkezdett vég nélkül faggatózni. Hogy is volt csak, amikor tizenhétben, a forradalom idején kettesben megszöktek, s egészen a lengyel határig jutot-

* Ez a barátom (nem.)

tak? Lehetséges az, hogy a jólelkű utasok háta mögé elnyúlva utaztak két teljes hónapig? Hát akkor mi vitte rá őket, hogy ismét visszaszökjenek Szibériába? Ja úgy, falhoz állították a vonatról leszálló szökevény foglyokat!?

— O Gott, o Gott, o Gott! ... És ti, kedveseim, mégis itt vagytok? Mit Leib und Seele?*" — Megtapogatta Kaspar karját.

Könnyek lopóztak most a két bajtárs szemébe. Kurta szóval emlékeztek meg arról a legszomorúbb útjukról. Amikor feladva minden reményt, ottrekedtek a visszainduló szerelvényen, és örvendeniök kellett, hogy egyre elhagyottabb, néptelenebb tájakra érkeznek a vég nélküli utakon, s nőnek a száz és ezer kilométerek, folyton távolabb a hazától, de nő a csend, a gyanútlanlás és az utolsó, egyetlen mentenivalónak, a pusztaság életnek biztonsága.

Valami névtelen városkában telepedtek meg aztán, ahol muzsikálni jártak parasztlakodalmaiba, keresztelőkbe, siratókba ... Mariandi a maga jó szívével észrevette, hogy fölöslegesekek vagyunk a két kenyeres bajtárs könnyet nyelő-szegyenlő búcsújánál, s feljött velem szobámba, segített összerakni kevés holmimat. Ezek a derék, egyrétű lelkek, a jámbor hangszerkészítők és a friss kisded asszony talán valami életbe vágó otrombaságtól őriztek meg azáltal, hogy miattuk Imre meg én nem kerülhattunk még szembe egymással.

... Aztán ott ültünk a hajó aljában, mert odafent ömlött az eső. A körbefutó padokon összeszorultak az utasok, akarva, nem akarva vállamtól lábikráig beléje tapadtam Imrébe. Közben fel és alá zavargott bennem a helyzet értelmetlensége. Nem számítottam rá, hogy ő, szegény, ilyen megviselt lesz, ilyen más-

* Testestől és lelkestől (ném.)

naposa a vérorgiának. S nem számítottam szívem ekora gyöngédségének, szánalmának és szeretetének ébredésére. Pillanatokra magam elé idéztem őt, mint dévaj, szelet csapó diákomat, hősködő bálrendezőt, mint komoly, a boldogság melegétől átítatott vőlegényt. Aztán: újsütetű férjemet a magunk egzotikus nászútján, amikor elárasztott és csaknem megfojtott kímélt ifjúságának minden feltörő, gáttépő erejével ... Mostani szikársága, lázadatlan megperzseltsége azonban sokkal drágábbnak tűntették fel. Vágytam belefogózni, hozzászámítodni: talán nem is csókokért, ölelésekért, csak a pusztá egybetartozásért!

Némák maradtunk. Mint elkuszált matringban, nem találtuk a szó fonalának kezdetét. Istenem, én istenem, ha most nem volna rideg kényszer testemnek ez a szoros hozzátapadása, ha megnyújthatnám bár egy centiméternyivel is igaz, jogos akaratomból — ha vállára támaszkodhatnék, melyen zötyög a kegyelemből ráadott kiskabát! Nem, nem szabad! És odanyomtam fejemet a hajófal deszkáihoz ... Lassan ránk tört az este, az eső meg a sötétség mindent elmosott, egybehabart, és mi ott szorongtunk továbbra is a takarékosan gyér lámpavilágban. Imre arcát csak profilban láthattam, s mégis megfigyeltem — gyötrelmemre s egyúttal titkos üdvösségemre —, hogy néha fény fut át fáradt szemén, és csendes, hitlenkedő mosolygás simít végig a szája köré gyűrődött redőkön. Napsugárnak érezte közellétemet. Térdemre ejtett kezemet nézegette, és egyszer csak hozzányúlt, megtapintotta, mint a gyermek valami tilos édest, és azt motyogta idegen, érdesre durvult kiejtéssel: „Ez a te kezed ... De az én ujjaim tyúkszemesek a húrpengetéstől ... Igaz, megtanultam jól balalajkázni, és hoztam is magammal egyet ...“ Rajta felejtette kezét az enyémen, ahogy egyszer, legelőször, diákkorunkban, késő este az egyetemi főlépcső kőkorlátján.

Bécsről alig kaptam benyomást, mert akkor már nem voltam fogékony a külvilág dolgai iránt. Ott nagy sötét is uralkodott, kivilágítatlan utcák, kivilágítatlan arcok; ez a reményvesztett város illett a magam reménytelenségéhez, mely azonban egyre jobban befonódott valami selyemhálóba: bizonytalan és jogtalan jó érzésekbe. Világok romjain, saját boldogságunk romjain mégis az derengett föl bennem, hogy magamban vagyok a bérautó süppedő ölében azzal, aki az enyém, akihez tartozom. Ebben a tudatban botorkáltam felfelé a másodrangú szálló lépcsőin, hogy belépjek sivár, vaságyas egyszobánkba. Most más sietnem kellett a vallomással, mert ha elkap egy oktalan mozdulat révén a szenvedély, mint gépszíj a vigyázatlant, akkor azután mi értelme a beismerésnek? Piszokká szárad rajtunk a megbánt és megutált érintkezés.

Bár éhség, szomjúság szinte irrealitásokká váltak reám nézve, felajzott állapotomban kértem Imrét, hogy menjünk le az étterembe, falni valamit. Ez persze mind csak értelmetlen kitolása volt a pörölycsapás pillanatának. Így iskoláskorunkban tettünk, amikor rosszul volt, szédülés vagy más szükség címén kikéreztünk az óráról, ha a tanár nevünk felé közelgett az osztálykönyvben.

— Mégis, nem akarsz magad kicsit rendbe tenni? Nekem sajnos ... nekem nincs cserélnivaló ruhamezőm ...

— Lemosdhatom, de miért öltözzem át?

— Földfázékhoz fakanál — így jobban illünk össze — és hálásan elmosolyodott, mintha csak most ismerne ismét reám.

Kinyitottam a szekrény ajtaját, és mögéje állva csendesen kezdtem felgombolni blúzomat. Szentül hittem, hogy kimegy a folyosóra cigarettázni, soha meg nem zavart, ha tudta, hogy toalettet tartok. Ez

is gyöngédségeihez tartozott ... azonban most mintha nem sietne, habozna ... már az ingem vállpántjánál tartottam. Nem tudom, csakugyan megpillantott-e a szekrényajtó belső tükrében, vagy csak én magyarázgattam ezt így a másnapi öltözködésnél. Lehet, restellte egyenes szóval kérni levetkezésemet, végre is el voltunk szokva egymástól, de amikor hullani hallotta holmimat, ott termett fontolás nélkül. A tény az, hogy valósággal rám tört, oly brutalitással, hogy később bocsánatomat és főleg megértésemet kérte.

Lefogott, letepert, letapasztott: próbáltam védekezni, meg nem születő szavakkal, hogy előbb mondanom kell valamit, de ő nem is hallott engem, egyáltalán nem abban a régióban lebegett, ahova bármiféle józan érv vagy jogosult tiltakozás elérkezhetett. Ha összehasonlítom az eltipratást legelső együtt-létünkkel, szívem ma is elfacsarodik, pedig ez volt a természetes: akkor egy még nagyon zsenge, korai és aránylag rövid ábrándidő után kapott meg, a halál kapujában, és minden áhítatból fakadt közöttünk, mintha kintről, messzi gyászmezőkről hozzánk szűrődött volna a harcba induló csapatok szívbe markoló „zum Gebet!“^{*}-jének dallama. De most az életbe tért vissza rajtam keresztül, ötesztendei szomjúság után, az egykori bírás ösztökélő, eleven emlékei sarkantyúzták felém.

A vacsorát lekéstük, el is felejtettük; reggel összeomlottan ébredtem fel a fájó testi éhségre. Kimondhatatlan szomorú voltam, mert immár világoosan állt előttem: nincs többet helye, módja a valomásnak. És mivégre terheljek vele valakit, akinek kellek, mint a darab kenyér, s akinek rajtam kívül csaknem minden életgyökere elmeszödött? Aki néha, futóan, dermesztő élményekről tett említést, csak úgy

* Imára! (ném.)

elhullatva a szót, mint kiserkedő vércseppeket, nélkülözésekről, megalázásokról, melyekből mindig csak egyetlen fényszál vezette ki: hogy én is vagyok ezen a gyalázatos és nyomorúságos világon. Vajon kibírta volna-e csak azt a tragikus visszafelé utazást ezer kilométereken, fullasztó parasztszoknyák, bebecsek mögé bújtatva, kiszolgáltatva ismeretlen jóindulatoknak és a gonosz véletlennek? Vajon nem kiszáll az örök rémületből a végtelen óra, ha nem őrzi az a tudat, hogy *nekem* tartogatja magát? ...

Ráismerhettem a hajdani Villire, akinek lelki eleme volt a közlékenység; azt is észrevettem, hogy a magában bizonyára már százszor megforgatott dolgokról olykor majdnem lekerekített formában nyilatkozik meg. Fa ejti el így a beért gyümölcsöt. Mégis, Villi mintha ehelyütt kapkodott volna. Mert volt közöttünk egy utolsó, soha át nem szakított lepel, rajongó ifjúságunk szemérmességének maradványa. Félttem, kihagy, s bábáskodni próbáltam. De alig hogy elhullattam pár elnéző, biztató szót, csaknem elhárító mozdulatot kaptam érette. Okulhattam: jobb félbe se szakítanom, enyém ma csak a fa alá tartott kötény szerepe, mely felfogja a magától alászedülő almát.

— Hidd el, az egész szerelmi és erkölcsi bonyodalomnak sokáig szinte háttérbe kellett szorulnia az új meglepődések, főképp a meztelen létkérdések miatt. Amikor bőrömön tapasztaltam, mit jelent felettünk a megváltozott ég, és Imre visszataszítódott pályafutásában az előlről kezdés küszöbéig. De legborzasztóbb volt az apátiája, a legsivárabb közöny, amellyel eleinte rajtam kívül minden mást szemlélt. Most volt reám a legnagyobb, talán egyetlen szüksége, és én kész voltam bármily sorsot felvenni mellette. Segíteni akartam, hogy visszataláljon foglalkozása szere-

tetéhez, és hogy elviselhesse csüggedés nélkül a kenyérhez jutás vesszőfutásait.

Az első időket — szüleinél tett pár napos látogatás után — Bágyréven töltöttük. Ez az elvonulás szükséges volt. Imrének bele kellett törődni a változásba. Minden sértette eleinte ... Talán hallottad, hogy némely bőrbetegségen akkor segítünk, ha a ráülepedő vart lekaparjuk, hogy orvosságainkkal a baj fészkéig férközhessünk. Így súrolta le az ő lelkéről a valóság közeli durvasága a nemtörődömségnek „minden mindegy“ penészét. S ekkor ott állt szegény, vértje nélkül, mely alól megszületett újból a zsenge, érzékeny, emberi ember. Azonban útja volt már a feltört sebekhez az élet áldott orvosságainak is. Nem a nagy szenzációknak, mert nem azok az igazi gyógytényezők. A természet jósága, folytonos újjászületése, nagymama háztájának nyugalmas menete és a mi örökös szeretetünk lassan magához térítették. Kezdett elszórakozni Cilinder mulatságos kajánságain, aztán elővette a fiúk ittfelejtett sakktablóját, bár az első magányos játékok után megfájult a feje, elszokott az összpontosított agymunkától. Később kilovagolt, és ő, a tipikus városi ember, aki a gazdasághoz még műkedvelésből sem konyít, előgyelgett az aratóknál, és virrasztotta a munkát a szüreti sajtóházban. Egy nyirkos, szurokfáklyás éjszakán megpengette a balalajkát is az álmosodók biztatására.

— Villi — mondta nekem akkor, az éjféli utáni lepihenésnél —, tulajdonképpen minden megvan, mert te és az épségem megmaradt. Ezzel még lehetne kezdeni valamit, csak jöjjön meg hozzá az akarat is.

Nagyon szerény tervet kovácsoltunk. Felköltöztünk szüleihez, nekik van, s éppen a központban, két kiadott szobájuk. Az egyikből rendelő lesz, az előszobát megteesszük várakozónak. Mi meg ketten bebútorozzuk magunknak a belső helyiséget, elvégre en-

gem még kelengye illet. Persze, Imrének segítő személy kell, de ha például én nem unnám az asszisztenciát ... Lehetett itt bármiféle azonban-t, de-t, akármi formában kikötést tenni, kegyetlenkedni, „előállani“? Itt csak gyógyítani volt szabad, és én odaszántam magamat orvossnak az élet többi orvosszerei mellé.

Ne gondold azonban, hogy ezzel aztán keresztet vettem a múltra. Sőt, fordítva: saját magam részére szigorú programot írtam elő. Nem csupán a mintahitves szerepét, mert arra akkor is szívesen vállalkoztam volna, ha sohasem vétek ellene, és nincs mit levezekelnem. Hanem elhatároztam, hogy amikor egészen talpra tettem, hozzásegítettem a létfenntartáshoz, akkorig azt is kipuhatok, mi a véleménye azokról az asszonyokról, akikről a világ úgy beszél, mint Ágnis Sziáról.

Ámde nem olyan egyszerű Imrével akár elvi vitába is bocsátkozni. Nemigen lehet hozzáférni pőre kérdésekkel. Egy esettel megvilágíthatom, mennyire nehéz volt kifürkészni őt, de azt is, mennyire nem számíthattam arra, hogy simán feloldoz. Márpedig lassan rájöttem, hogy neki nagyobb szüksége volna az én feloldozásomra, mint nekem, mert sohasem bírná el az árnyékot rajtam!

Egy évtársa volt, fiatal fogorvosnő, aki mostanába áttette műtermét Szebenbe. Pompás kartárs, kirándulópajtás és elsőrangú zenész, akiben Imre méltó partnerre talált. Ismerték és szerették egymást, annyit időztek együtt, akár testvérek. Amikor ideköltöztünk — már harmadik lakásunkba, mert anyósoméktől kirekviráltak, s a „hombár“-ban majdnem megfagyunk télen! —, a tisztességes otthon örömeire kis házszenelőt tartottam. A vendégek névsorának összeállításánál kötöttem magamat egy fiatal banktisztviselőhöz, aki nem tartozott semmiképp társaságunkba. Vitánk hevében elárultam, hogy Nelda ked-

véért kell okvetlenül meghívni. Nos, Imre is tudhatta, hogy barátnőjének teljesen szabad felfogása van a szerelmi életről. Évekig Berlinben tanult, és nevetett a mi szokásainkon. Azt hittem, mit sem vétek ellene, hogy a csinos bankfiúra céloztam, de Imre valósággal belém fojtotta a szót. Rám kiáltott, fülét is bedugta: „Nem akarok tudni róla ilyesmit! Szeretni akarom, becsülni... jó szívvvel akarok lehajolni a kezére!“ Hát láttál ilyen mimózaságot férfiban, orvosban? Ez már több volt, mint ízlés kérdése. Kifakadása egy túlon-túl megpróbált idegrendszerre vallott. Számot vetve ezzel, elvégeztem magamban, hogy sohasem szabad megtudnia semmit. Nem jövőnkért, mert akkor nem-csak a jövő suhanna el. A múlt is meghal ilyenkor, a nagy csalódásnál. Haszontalanná, értelmetlenné és vi-gasz nélkülivé zsugorodik minden boldogsága.

Elhagytam hát a dolgot a maga mentére. Szol-gálni fogom teljes szívemből, minden képességgemmel, és ha egyszer, véletlenül rájövök, mi a komoly állás-pontja egy az enyémmel azonos pörben, akkor — rossz óráimban így fogadtam meg — beveszem a szublimátpasztillákat, amelyek toalettcélokra állanak fürdőszobám üvegpalcán. Ilyen csúf végre ítéltem magamat! Közben mégis szegény nagymama bukkant fel lelkemben, és édesanyám tiszta emléke, aki majd-nem gyermek volt, mikor elment, és megirtóztam a szégyenletes haláltól.

„Vigyázzon a leányomra, mutti“ — ezek voltak az utolsó szavai felőlem, hát ők ketten örködtek most is felettem. Aztán inkább csak az elmenekülésre kezdtem gondolni, eltűnésre a mai zűrzavaros világ-ban, amelyben oly nehéz felkutatni azt, aki szándé-kosan elrejtetik. Ámde ez a megoldás is egyre való-szerűtlenebbé vált, ahogy mindjobban megbizonyo-sodtam új, küzdelmes életünkben, milyen nagyon jól választottuk meg egymást, és ahogy meg kellett győ-

zöldnöm afelől is, hogy nincsenek egymáson kívül keresendő céljaink. Hiszen nemsokára még otthonunk sem lesz más, mint ez itten, amit két évi magunk-meghúzása után tudtunk végre önállóan megteremteni. Imre öregei nagyon esendő életek, édesapámék pedig anyagi és más megfontolásokból most vannak végleges kiköltözöben a birtokra. Ezzel aztán végképp bealkonyul az egykori Bágyrévnek ... Ne csudálkozz, ha előre látva a dolgok ilyen menetét, lassan hisztéria vett erőt rajtam arra a gondolatra, hogy elrúgjam magam mögött a partot, s kényszerképzetté nőtt bennem az aggály: mi lesz, ha mégis odáig sodródom, hogy mennem kell? Az ő tiszta komolysága el is odázta ezt, mert sohasem voltak nagyhangú- véleményei ...

Emlékszel a Géraldy-esetre? Amikor nem engedtem, hogy végigolvassa a „Szeretni“-t, és te megcsíptél a könyvvel az ólak szomszédságában? Helyzetem valóban nem hasonlított a ligetben elmerengő Melanie grófnőéhez, akiről a holtági Giza néni ábrándozgat. Disznószag és lelki mardosás! Vajon nem attól rettegetem akkor, hogy a szerelmi háromszög felett elvitatkozunk? Nem azért olvastam át titokban, hogy megtudjam, ki van-e benne teregetve az én bűnöm? ...

Egyszer meg egy leleplezett és elűzött asszony elutazott valamelyik vidéki városba, és ott leugrott a tanácsház erkélyéről. Társaságunkban nagy pörlekedés folyt: ki a szülőket okolta, mert ők szorítják be gyermekeiket érdekházasságba, ki a férjet, aki az asszonyt kiverte a házából, megint mások a meghunyászkodó szeretőt vádolták, hogy a botrány kipattanása után nem állt kedvese mellé, hanem futni hagyta, halálba! Akkor Imrét is faggatták, mi a nézete, és ő egy Madách-idézettel felelt:

— *Mily jó, hogy bíró nem vagyok e pörben!*

Újra széléig jutottam az örvénynek, mely életemért ásítózott. Érts meg, állandó rettegésben éltem. Elvégre az sem megoldás, hogy tovább lapítsak hallgatósom mögött, mikor tudom, hogy megvetne, ha rájönne, kivel lakik együtt egy fedél alatt. Hiába nagylelkű, hiába elnéző és meggondolt, azt mégsem lehet kívánni, hogy kibújjék saját erkölcsi törvényei alól.

Ne hidd, hogy valamit is segített rajtam a gondolat, hogy amit tettem, abba nagyanyám fejvesztettségé és Palkó riadt halál-előérzete hajszolt bele. Aszszonynak nincs elismert „indítóoka“, „enyhítő körülménye“. Hát nem a nyomorult fehérnépnek kellett leugrani az erkélyről? Hiába volt mindenki más is bűnös körülötte. S tartsd észben: a városháza erkélyéről, a legszégyenteljesebb nyilvánosság előtt! Ez az. A pellengér — halálugrás, válópör, elkergetés formájában, mindegy. Gondolj csak vissza Sziára! Belekerült a megszolgált kutyaszorítóba, s mint az állat, vére árán is kitepte magát a kelepceből. Vajon szánták-e, amikor hurcolta magát, s ki nem állt a néhez munkanapokban? ... Mindennek fejében végül tűzre került, s ha lepedőt nem tartatok fölé, szétperzselt szemérmébe vigyoroghatott volna az ő világa, és Vénágnis habzó szájjal, az erkölcsi kielégülésnek valóságos rohamában hirdette a bosszúálló Isten ítéletének igazságosságát felette.

Most hát tudnod kell tehát, mit jelentett nekem az a tisztítótűzes éjszaka. Akkor már nem is bírtam volna tovább. Akkor magam akartam kikényszeríteni sorsomat. Látva az emberi jogszolgáltatás bárnjú otrombaságát, kész voltam Imrével és a netán általa is képviselt felfogással szemben a harakiri nemes bosszújára. Ember, aki megesküdtél, hogy el nem hagysz sem boldog, sem boldogtalan állapotban, elítélsz? A világrend nevében? Jó, holnap halva

kapsz vissza, vagy hűlt helyemet talárod, és nem fogod tudni soha, hogy te taszítottál az utolsó lépésig!

... Villi most felkelt, széthúzta az alkóv függönyét, s megnyitotta tágasabbra az ablakokat. Pár hasábot vetett a tűzre, s darabig nem tért vissza hozzám. Azután is állva, inkább csak magának beszélt.

— Imrét az ő lelki tisztasága mentette meg a belém fészkelte ördögtől. De az ördögöt csak ma este eresztettem denevérszárnyára. Most tovapusztul belőlem! ... Abban a bibliai parancsban, hogy gyónjuk meg egymásnak bűneinket, sok a szigor, de sok a vigasztalás is. Nem, nem mindenki bírja el bűneinek súlyát egymagában. De kívánja-e Isten, hogy annak gyónjunk, aki összeroppanna vallomásunktól? Ugyebár, nem vállalnám, hogy testvéremet, szülőmet, hitvesemet megoperáljam! A lelkünket is csak annak mutathatjuk meg minden nyomorúságban, csak annak adhatjuk műtőasztalára, aki nincs a szenvedélyek, szenvedések szálaival hozzákötve beismeréseinkhez. Férjemtől én többet nem várhattam, mint hogy egy másik példából kifolyólag fog egyszer felmenteni. Mert ahogy egy robbanás esélyeit ki nem lehet számítani, úgy nem tudhatom előre, mire vezetne Imrénél a szembenézés saját elárultatásával. De téged be akartalak avatni szívem titkos redőibe, tőled jó volna meghallani, hogy nem tartasz méltatlan bitorlónak a boldogságomban. Mert én boldog vagyok, és még nagyobb boldogságnak akarok elibe menni, annyi lelki nyomorgás után.

Nem válaszoltam. Ceremónia lett volna minden. Arra kértem, jöjjön vissza mellém. Hálásan bólintott érte, s aztán ment tovább a maga lelki útjain.

— Azt mondják, hogy a bűnökben már bennük foglaltatik a büntetés. De lehet olyan bűn, amelyben a bocsánat csirája lappang! Mert nagyon sok függ attól, mi az a legvégső rúgó, mely rávisz a vétekre.

Azonban van még ezenkívül egy enyhítő körülmény, és ez a héjaszói éjszakának különös, végzetszerű hangulata. Ízléstelenség, sőt szentségtörés volna magam és Palkó ellen, ha feltárnám előtted utolsó részleteiben, de mégis tartozom vallomásom teljességének, hogy végigvigyelek rajta, és csak egyes mozzanatainál kössem be szemed.

... Tehát hárman maradtunk a sűrű estveledésben. Isvány bá a vacsora ügyét firtatta: ma friss málés búzakenyeret hoztunk ki neki, van hozzá jó darab széles fehér szalonnája, azt az urak is szeretik, paráznál pirítva, zsírjacepegetve ... Régi, száraz venyigét, pár hasáb bükkfát szerzett össze, kúpba rakta, s kénes gyufát dugott alá az avarba. Aztán leült, hogy megfaragja a mogyorósban metszett nyársakat, s megvagdossa a szalonnákat. Ehhez a munkához tányértörölt kötött maga elé, és emlegette, hogy a nagymama apjánál — aki még régimódi nagyúri házat vitt — tanulta ki a kuktaságot.

Mi ketten Palkóval, elnyúlva, a tűz mellé könyökölve szinte némán vártuk ki, míg az égbe nyúlánkozó máglya lelohad izzó parázsarakássá. Unszoltuk akkor Istvány bát, tartson velünk a szolannasütésben, de ő megvonult szótlanul a háttérben, evéshez sem fogott volna. Az volt az érzésem, hogy némi önérzettel figyel bele a tűz körül folyó tevékenységünkbe: vendégei voltunk, az övéből részesültünk, és ezt tisztességszámba vette. S ez látszott az igyekezeten is, mellyel felzsúpolta Palkó fekhelyét a pitvar hátsó sarkában, „Csak úgy vitéziesen, instállam“, holott nekem párnát bogozott össze az asztalról leszedett virágos terítőből. Még gyertyát is előkotort ládája fiából, s pakli gyufát tett melléje az asztalra.

„Mer’ a fehérnép, az kényes portéka.“

Ott feküdtem hát a szénaszagú párnán. Szívemet mint kemény marok fogta a szorongás: vajon Palkó

megérti-e a helyzetet? Vajon a gyümölcsösbeli megszegényítés után mer-e egyáltalán többre gondolni, mint hogy a végzet csúfolkodik vele azzal, hogy magunkban felejt, összezár egy éjszakára? Ha most mindjárt bekopog, s a hajdani módon leül ágyam végére, akkor teljes vakságban van szándékom felől. De hogy múlt az idő, és Palkó csak akkor nyitott rám, amikor hallotta Istvány bá csengettyűjének távolodó kereplését, ez az elővigyázatosság ösztönszerű mérlegelésre vallott. Csakhogy szegény nem lépte át a küszöböt. Nekitámaszkodott az ajtófélfának, és szelíd zavarban kérdezte, nincsen-e még szükségem valamire. Igen, ez volt egyik büntetésem; hosszú éveken át őrzött női fenségem most azzal bosszulta meg magát rajtam, hogy a megbénított fiút nekem kellett felráznom zsidbadságából. Szó sem lehet itt megrohansárról, lebíratásról, mellyel később némiképp igazoljam magamat! Nyomorultan — mert mindig nyomorult az asszony, mikor ő a kezdeményező —, de leküzdhetetlen kényszerből, majdnem vezekelve hazudtam, átlátszóan, szemérmetlenül:

— Légy jó, kötözd át a sebemet. A damasztkendő könnyen lecsúszik róla ...

És tovább: amikor már készen volt a segéllyel, és visszahúzhattam volna lábamat, otthagytam az ölében. Mindez mélyen, gyötrelmesen megalázott, de én ezzel — akkor ilyen rögeszme rohant meg — tartoztam neki és egész kegyetlen makacsságomnak. Persze ő, mint bármely férfi, aki igazán szeret, ezt nem így vette, hanem adakozó kedvemnek tulajdoníthatta, mert tisztán, hátsó gondolatok nélkül pirult el. Nem mert rám nézni, keze erőtlenül hullt le, és csak jóval később, egzaltált félmosollyal érintette meg ujjá végével bepólyált lábfejemet. És mivel nem vonakodtam, egyszerre mégis mindenben átlátott. Mint hirtelen felgyúló fénynél értette meg, mit je-

lent az a seb a talpamon. Akkor lehajolt hozzá, és megcsókolta a kötést felette ... Vajon, átcikázott-e rajta, hogy a testinél mennyivel nagyobb, mily hosszú időközön át gyógyulatlan lelki sérülés lesz az, amit érte magamon ejtek? De ő majdnem önkívületi állapotban volt; úgy viselkedett, mintha tökéletes joga volna hozzám és ehhez az együttléthez. Én pedig egyéb igazsággal kerültem most szemtől szembe, micsoda hősiesség kellett ahhoz, hogy ilyen eleven, elementáris sóvárgást annyi éven, annyi együttléten keresztül féken tartson, lenyűgözzön ... És ekkor, ekkor ment végbe lelkemben egy régi sejtelemnek meggyőződéssé való érlelődése!

Ki mer így venni birtokba valakit, aki világ jogán nem az övé, de akit szíve magáénak ismer rá mért törvény szerint? Csak az, aki ezért a birtoklásért a *legnagyobbat is felkínálta!* Ó, nagyon természetes volt ez az egybeölekezés, olyan magától kerekedő, miképp az ellen sincs védekezés, hogy gondolataiban végigbecézzen minket az, aki szeret és megkíván.

Ahogy a mi bűnünk végbement, ez az én másik mentségem; mert nem otromba gyönyörűséget, sokkal inkább egy életsorvasztó kényszerből való szabadulást jelentett. Látod, felfejthettem volna neked, most divatos lélektani elméletek szerint, micsoda őszállapotba való visszazuhanás, a tudat alatti erkölcsi megkötetlenségnek milyen parancsszerű felszínre törése seprí el a gátat két magával jobbat nem tehető szerelmi fél között. És szállhatnék színlelően a morál magaslataira is, füllenthetnék gyötrő áldozathozatalról, ellenérzéseim keserves legyűréséről, amit igazán nem nehéz elhinni ily közeli rokonságnál, közös gyermekéveinknél, barátságunknál és a párhuzamnál fogva, melyet Imre és Palkó között megvonva, szegény öcsém sok tekintetben veszítene. Szóval, elbúj-

hatnék a bennünk lappangó állat és az ép erkölcsi érzékkel bíró ember háta mögé. Sőt, idézhetném mentségemre egy állandó rémképeket is, amit nagymama ültetett el bennem egy szigorú pirongatásával. De semmi más erőhatalommal nem akarom megosztani a felelősséget. Én voltam az, aki akartam, intéztem, cselekedtem.

— Pedig, látod, ezt hallani szeretném. Nagymama vaksága ebben az egész nehéz próbában a legtalányosabb, és a te szívbéli diplomáciád ékes bizonyítéka, hogy mindent elhárítottál, ami életének alapmeggyőződéseit ingatta volna meg. Megtartottad őt a szepöltnen bánatok, hitek világában. És a tiszta bánat olyan, mint a mérgezetlen seb: másképp heged ...

Villi szelíden bólintott:

— Megtartottam ... pedig ez egyszer nehéz volt, mert szíven ütött engem ... De azért ma azt mondom már: az egész riadalom elhanyagolható tétele életszámvetésemnek. Palkó akkor első katonavakációján volt otthon, és én elkerültem őt ... csak részben amiatt, mert éreztem, hogy vágyai realisabb formákat öltenek, igazság szerint egyszerűen azért, mert megvoltak a magam gondjai, tennivalói Imréért. Hidd el, az uramra való gondolat én úgy fogtam fel, mint szüntelen imádkozást, melyet a szentírás ajánl a betegek és veszélyben lévők megtartására. Mindennap elvonultam órákra is, hogy vele foglalkozzam, és írtam hozzá bátorító, vigasztaló leveleimet. S akkor nagymama azt találta mondani, vigyázzak, Isten Imrét veszi el, ha érte annyira elhanyagolom, jóformán meg se látom harctérre készülők öcsémet. Ha mindenki másnak gondján önző módon túlnézek. És lassan visszajárt, rám feküdt ez a babona, ez az örületes rögeszme: hogy *Imréért* kell magamat Palkónak szentelnem, sőt feláldoznom! Ki érti ezt meg? Pedig ver-

gödtem alatta, bár ellenkezett mindazzal, amit Isten jóságáról és rendjéről tanultam.

De várj, ez elkalandozás, hamis tanúzás a magam ügyében. Még ez sem vitt volna rá semmire. Amit tettem, Palkóért tettem, a többi kényszerítő körülmény füst lett volna, ha meg nem esik szívem rajta.

Elszántan beszélt, de tekintete bujdosott előlem, és a vér arcába lopakodott:

— Talán megbotránkoztatlak ... de ezt így meg akartam mondani neked, mert még magunknak sem szabad hazudni gyónás közben.

Átsegítettem a lélek zökkenőjén:

— A bűnbevallás készsége egyetlen hathatós ellenmérreg álnokságainkkal, egész kétszínű életünkkel szemben.

Kurtán, nekibátorodva sóhajtott egyet.

— Tehát halld meg: előttem is alig magyarázható sorsvállalással viseltem el veled a héjaszóbeli éjszakát. Kétféleképp mehetünk ölelés elébe: az adás meg a kapás vágyával, számításával. Valóban én mit sem kívántam a magam részére. Csak adni akartam, rá voltam érlelődve az odaadásra! Rá, azt is bevallom, attól a pillanattól fogva, amikor a gyümölcsösben először dobta le Palkó félszeg tartózkodását, magához ragadott, és meg kellett éreznem egy igazi szenvedély elvesztő hatalmát. Akkor, persze, még eltaszítottam őt.

— Azt mondtad egyszer, hogy hiszen Palkó olyat kér, ami nem hogy tilalmas, hanem nincsen.

— De hát — s ez vallomásom egyik súlyos fele —, nem egészen olyat kért! Valamit mégiscsak kicsiholt ő bennem, ami egyedül őt illette. Soha meg nem tudom már, sejtette-e ő az én felbolydulásomat. De bizonyos lököerő kétségkívül dolgozhatott benne, ami annyi természetes gátlását legyőzte, amikor egy hosszú ifjúságon át némán elviselt szenvedés után egy-

szerre, hogy durva legyek: vérszemre kapott, sarokba szorított. Vajon mindegy lett volna-e hát neki akár a piócaszerep is? Vagy sejtelve támadt, hogy végre is minden tűz megéget, ha túlságosan közelébe jutunk? Azt hiszem, Palkó ezt mind nem latolgatta. Ő nem volt soha számító fajta, s amellet oly keveset hitt saját magáról! Ő, az a brátkai éjszaka a meneküléskor ... akkor kaphatta el egészen a szenvedelem, mely nem mérlegel, csak kíván és akar, és elveszi magának, amit elvehet, még akkor is, ha nincs benne — aminthogy Palkóban nem is volt, egész magatartásában nem volt — semmi brutalitás.

Hisz ez a legcsodálatosabb. Felkészültem az adásra ... és ugyanakkor megajándékoztam. A szerelemnek férfiaknál is van egy olyan formája, mely áhítata által még a legfékevesztettebb pillanataiban sem szennyez, és a megajándékozottság örömét lopja belénk az adásé mellé. Zavaros vagyok? Próbálj megérteni, hámozd ki beismerésem lényegét! Tanultál szabadkézi rajzot? Tudod, hány kusza vonalon át alakul ki végül is az egyetlenül helyes, megrögzítendő ábra? ...

Kezébe hajtotta homlokát, hallgattunk darabig.

— Nagyon kimerítet magadat ...

— Nem, nem — kapta fel a fejét. — Még nem lehetek fáradt. Virrasztottál már addig, amíg három és négy között hirtelen enciánszínűre festődik az ablak? Ez a kék hajnal még a szürkületnél is hamarabb támad. Akkor ... akkor feltettem egy kérdést, meg akartam bizonyosodni a gyanúban, mely egy idő óta megült a lelkemen, mint kénes füst a mellben, s amely felől a bizonyosság, bármilyen megdöbbenő is, de megérteti a mi egész elsodratásunkat. Tudtam, ezt a kérdést csak most tehetem föl, soha többet. Ilyen órán nincs férfi, aki hazudnék, ha csak nem a sөpredeke. Mi ... minket a gyönyörűségnek való kiszol-

gálatottságunk sohasem mentesít a lélek fátylaitól. Mi valójában ki nem adunk magunkon!

... Egymás mellett ültünk a keskeny gyékényheverőn, s a hajnal fokozódó hűvöse, a csontig égetett szenvedély vacogató hidegrázása ellen szorosan burkolóztunk be a vékony takaróba. Csapzott hajába nyúltam, mintha simogatnám: — Mondd, miért jelentkeztél önként frontkatonának?

Nem is felelte meg kérdésemet, csak lankadtan, mintha túlmenne erején a fontolgtatás vagy éppen letagadás, arról suttogott, hogy soha el ne áruljam ezt a lépést nagymamának. A szegény öregasszonynak nem szabad megtudnia, hogy unokája kibújhatott volna a halálos sors alól ... Különben pedig — tette fel a rezignált kérdést —, ugyan miféle jobb célra szánhatta volna értelmetlennek tetsző életét? ...

Még mindig hajával játszogattam, úgy cirmoltam meg az újabb faggatózással, hogy hát akkor miért zúgolódik a katonasorsra? Kicsit kegyetlenkedtem, és ezt a rossz lelkiismeretem miatt, elégtétel gyanánt, amiért fölém kerekedett, és eddig a hajnalig sodort. Milyen különös szavakat talált ő akkor! Az öngyilkosról beszélt, aki nekimegy a víznek, aki mellbe lövi magát, mert azt hiszi: megfordítja vagy megbosszulja a sors hitványságát. Aztán éreznie kell, hogy a víz azért éppoly kegyetlenül hideg és nehéz, a seb éppúgy sajnó, és ő nyöszörög a maga szerezte kínok és kétségek között ... Igen, igen, ő is azt hitte, ki tudja, miféle csodát csikar ki. Erőszakos belenyúlás, merész belekötés a sorsba: elkuszálja annak jól kitervelt, felvetett szálait. Az irgalmatlan világ könyörületre enyhül iránta. Amikor azonban tapasztalnia kellett, hogy csak a kínlódás, a baj torlódik fel körülötte, akkor elkezdett lázadozni. Igen, fellázadt, mert aki saját vesztét ajánlja föl a végzetnek, annak joga van meg is kérni árát a halálnak. És ő — nemhiába kért.

— Mert te maga vagy a Sors, aki megszántál, és megfordítod a tengelyt, és a hideg hullámokból bársonytengert bűvölsz ... a legboldogabb öngyilkosnak ...

Ilyeneket dadogott az én szegény, diadalmas pajtásom, én pedig villámként felbukkanó képzettársításban egyszerre magam előtt láttam a parazsat vivő Palkót. Ugyanaz a hajdani elevenszén-hordás volt neki a katonáskodás: vállalta, viselte, igazi hősiességgel, mert szenvedett alatta; és ahogy valaha belesírtam álmában kitörő jajgatásaiba, úgy tettem magamévá ismét a tulajdon fejére idézett nyomorúságát. A héjaszói éjszaka nem volt több vagy kevesebb: együtt zokogás az ő sorsával ...

Az esős reggel szennyes fénye ijesztett fel minket fagyott félálunkból. Halkan, messziről foszladozva ütötte át a csendet az újból megpörgetett kézcsergettyű.

— Eredj most — kérleltem Palkót. Kísértet mód sápadtnak láttam az irgalmatlan nappalodásban.

— Megyek — mondta ő ismeretlen hangszúllyal — mennem kell. Menni kell! — Kinyújtóztatta beteg lábamat, letakarta, mintha búcsúznék tőle.

Némi idő múlva, amikor visszataláltam, mint kórságból egészségbe, a magam külön életébe, ismét félteni, sóvárogni kezdtem azt a boldogságot, amely valódi sorsomat jelentette. És akkor szégyenletes módon felébredt bennem a kérdés: és ha Palkó visszatér? Amit adtam, azt a halálba menőnek adtam! Reménybe indulót ilyen áldozat meg nem illet! Ki leszek én akkor, mi lesz belőlem, ha megint beilleszkedik családi körömbé? Nyomorult, félrecsetlett aszszony, akinek engedékenységet nem indokolja majd a végzet pontot tevő jóváhagyása: a halál sem!

Kiújuló önszeretetemben riadtan bámultam bele aztán nagyanyám hitébe, aki hazavárta Palkót, köny-

nyekkel, imádságokkal, számlálatlan jó cselekedettel. Csak amikor meg kellett tudnom, hogy nincs mitől tartanom, hogy kilépett életünkől, anélkül, hogy szenvedni láttuk volna, jeltelenül, mint vesztét érző állat ... akkor először eszméltem rá rút önzésemre. A lelkipurdalás kígyómarásai közben oktalan semmiségnek tűnt most fel közös eltévelyedésünk. És gyalázatnak ismertem fel a magam számításait, „szeplőlenségem“ látszatának fenntartását ilyen halál árán.

Villi süttött, s a ruha ráizzadt hátára. Vállára vontam a mögéje csúszott fehér hárászkendőt, mert az ablak nyitva állott, s a kert frissen ásott ágyásaiból hűvös, nyirkos éjjeli levegő lehelt be ránk.

Futva megcsókolta kezemet.

— A lélek bajainak is jót tesz, ha kiizzasztjuk őket ... Hogy aztán az egész zarándoklatot végig a nagymamáért való áldozatnak színében hagytam meg — Isten a tanúm, hogy jogom van ehhez is. Minden cselekedetnek, a legkisebbnek is sok az összetevője ... Nagyanyám legelső sírása maradt bennem, mint letett eskü, mementónak. Bágyrévi nappalinkban, abban a karszékben vergődött, amelyik most itt áll az ablak alatt — kezében az ügyefogyott híradással, egy mocskos, elgyűrt tábori lappal. Akkor letérdeltem elébe, kötényébe zokogva, mint gyermekkoromban, és kérdeztem magamat, Istent, mit tegyek szemben a tehetetlennel? Megkeresem, hazahozom ...

Palkót szegényt egy eltévedt gránátszilánk találta. Alig öt héttel azután, hogy tűzbe került. Szia öccse egy században szolgált vele, és úgy írta meg, hogy éppen csendesebb napok jártak, s az úrfi (mindig elfelejtette őrmester úrnak címezni, de hiszen mi is volt benne egy hadapród őrmesterből? — Az apród!), hát az úrfi a postáért lépett ki a sziklabarlangból, azt válogatta, böngészte a késő őszi napfényben. Úgy esett össze, és ott feküdt a sötétség beálltaig hanyatt,

lezáratlan szemmel ... Csak akkor vállalkozhattak rá, hogy eltemessék, de csupán törmelékeket, szikladarabokat tudtak ráhengeríteni.

... Vaszilia esküdt, hogy álmában is meg tudja mutatni a sírját, hiszen rámeszelték egy kőlapra nevét s a halál napját. A helyet pedig ismeri, nemhogy minden völgyét, csúcsát, de még a bokrát, tán a fűszálát is — „hászén ott kínlódtam!“ És kezünkben volt minden adat: a magaslat neve, a fedezékek pontos rajza, az útirány, a sír helye, felirata. Az olasz hatóság szívesen adott vezetőt, mert nagy kultusszal ápolja hősi halottainak emlékét, és méltányolta indulatomat, könnyeimet. Munkásokat is kerítettem... és — mélyet, súlyosat sóhajtott — semmi. Vaszilia lépésről lépésre biztatott: most ... ez az. Ez lesz az. De hiába hányattuk el a törmelékeket. Se jel, se holt. Jámbor útitársam maga is ámult, hogy így megcsalta nagy bizakodása. Be kellett vallania, hogy minden kőomladék hasonlít az egykor felhantolt sírra, és mégis mindenik más ... talán az ... amaz ... Jaj, végtelenül sorakoznak ott a leszaggatott sziklafalak! De az Isten akarhatta így. Mert vajon kibírtam volna-e, ha rábukkanok Palkó tetemére? Apám szinte megvert, amikor kieszeltem az egész tervet. Azt mondta, beletébolyodtam ebbe a vállalkozásba. Ilyesmit idegen, közömbös és elkérgesült férfiak hajtanak végre, akiknek idegei kötélből vannak. Hogy félig-meddig orvos volnék, aki kórbonctanból szigorlatoztam? Legyintett. Neki asszony vagyok, aki csak százötvenhat centit nőtt, és néha fejfájással fekszik besötétített szobában.

Én mindig csak nagyanyámra gondoltam. Belém tapadt halottak napi és más szent alkalmaknál kibuggyanó keserves panasza, hogy bár egyetlen szál virágot sem vihet Palkónak, Ha látta a cseperedő félvéreket kamaszosan, garabonciás kedvben jönni-

menni, házat felforgatni, telket felverni fiatalos örömben, olykor fennakadt rajtuk, és vádként motyogta:

— De az enyémenek sírját sem tudom ...

Pedig ő másképp soha nem tett különbséget édesek és mostohák között. Kezdte elveszíteni belső egyensúlyát, sorvadt, mint a két végén meggyújtott gyertyaszál. Olyan borzasztó az öregek gyámoltalan gyásza! De még borzasztóbbakká váltak lassanként önmarcangolásaim. Visszaidézve magamban újra és újra a Palkóval való utolsó dolgokat, néhány, idáig fel sem mért szavából, arcának rándulatából, riadalomból rémítő érzésem támadt: hogy kétlaki erkölcsömben, a kispolgári tisztesség és nagylelkűségem viaskodásai közben tulajdonképpen felkínáltam őt a pusztulásnak! Idézem tétova és mégis céltudó lépéseit, vibrál az a hangsúly, nem is fülemben, hanem lelkiismeretemben: „Menni kell!” Nem a pitvarra gondolt ő akkor, ahová elhúzódott, hanem a végállomásra! „Örökre” — ez volt kimondatlan aláfestése utolsó szavának.

Nem a fatalitással indult most a harctérre, melylyel valamikor frontra jelentkezett, hanem kitűzte magának, mintegy felvállalta a halált. Kivilágosodott előtte, mit vár tőle az *én* helyzetem. Előre tudta, hogy bennem utólag ha nem is a megbánás, de az Imrével leendő életközösség elsődlegessége fog felülkerekedni, és őt útban levőnek, tehertételnek ítélem majd. És ha ez így volt, akkor végzetszerűen szárad rajtam nagyanyám testi-lelki megroppanása. Végeredményben mit is segitettem Palkón azzal, hogy Imrét elárultam? Azt, hogy céljául szuggeráltam a maga elveszejtését. Egy helyett két, sőt, nagyanyámat is odaszámítva, három élet ellen vétkeztem!

Minden kínlódó futni szeretne, azt hiszi, másutt megkönnyebbül. Én hát futottam. Utolsó lökést el-

szánásomnak egy színre jelentéktelen, feladatommal talán alig is összefüggő esemény adott. Kora tavasz volt, s még tétováztam, mert ilyen az én bátorságom, szinte mindig félek attól, aminek azért hősen, sőt néha vaktában nekivágok ...

Akkor télen történt, hogy Cilinder elveszett a háztól. Napokon át többször is megisméltődött ugyanaz a jelenet: nagymama kiállott a verandára az étkes csajkával, és szólongatta.

— Összetépték szegényt a kuvaszok ... így hóban erősen kitetszik az a nagy feketeség, s gyengült is a hallása.

Kicsit restellte is mindig csüggedtebb hivatását nagymama. Talán, egyszer-kétszer említette aztán még, hogy nincs reménye többé, mert a macska sohasem szokik el télire a háztól, még a hűtlen fajtája is csak nyáridőre, a mezeigér-szezonra.

— Ha ellopták volna, csak visszatalál azótától fogva ...

Március elején még éppen hogy vízumaim hiányoztak. Szeles, felhős alkonyaton magányos sétából tértem egyszer haza, a konyhalépcső felé kerülve sáros lábbelimmel. Fika jött lefelé, lihegve a kenyeres-teknő súlya alatt, s elmenőben minden emóció nélkül dunnyogta:

— Meggyütt az úrfi.

Talán Sandrira gondoltam, de a konyhából meghallottam nagyanyám bűgását. Ott állt az ebédlőablak előtt, a nedves féleste gyér világosságában, és úgy tartotta Cilindert, mint pólyást szokás két kézre fogni. Bámult viharvert képébe, kedveskedett neki, akárha megtért tékozlót üdvözölne.

— Gyere, gyere, Villi fiam, nézd, ki érkezett meg! De ha azt a sikoltást hallottad volna, amivel elém vetette magát a grádicson! Elhurcolták valamerre ... Csak a tavaszt várta, hogy hazatérhessen.

A megtépázott, csatáros kandúr vissza-visszamiá-kolt, mintha hosszú, nehéz megpróbáltatás történe-tét panasználá. De nem az ő nyávogása, hanem öreg-anyám lelkendezése szaggatta meg szívemet. Íme, egy oktalan állatnak talán önző hazapártolása, csak azért, mert annak teste érezte valaha Palkó cirógatását, így felzaklatja! Sohasem tudtam jobban, milyen na-gyon szerette, gyászolja, sinyli unokáját.

A homályba fulladó szobában Cilinder aransze-me rejtelmesen villódzott felém, mintha izengetne, küldene ...

... Apám elől valósággal megszöktem. Vajdaszál-lást elkerültem. Ismét egyszer szerencsém volt a ki-csit mindig örízetlen, hosszú kötélre eresztett életem-mel. Cerciventóból küldött levelemből tudta meg, hová igyekszem, de már csak aggódott, s nem hara-gudott, sőt, mint Idukától értesültem, meghatottan azt mondta nagymamának:

— Azért jó szíve van az én Vilmámnak!

Halványan elmosolyodott most, mint aki valami kedves titkára gondol. Apja elismerése, akár a meg-szolgált ajándék, boldoggá tette.

— A falubíró, akinek füstszagú kőházikójában laktunk, előre megmondta, hogy hasztalanul kuta-tunk. A halottakat, akiknek csak valami jelét kap-ták, mindjárt a háború után összehordták a campo-santókba*. A nép sokkal vallásosabb, semhogy szer-teszét hagyja, szenteletlen földben az elesetteket. Jobban tesszük, ha megindulunk a környékbeli te-metőekben, mert eshetőség szerint a neveket is számon tartották.

Akkor én már tudtam, hogy itt csak egyről lehet szó: Vasziliát ezzel a hírrel hazameneszteni. S én to-

* Campo santo (ol.): szent mező; a temető elnevezése Olaszországban

vább kerestem, tanútlanul és hasztalanul. Egyetlen, temetőőrknél, sindacoknál*, lelkészeknél fellelt tervrajzon, egyetlen emléken sem találkoztam még egy hasonló névvel sem. Elvégre a Vitális név nem nagyon gyakori ... De rábukkantam egy szép sírkertre, egy nagyon ápoltságú hősirra és egy nyájas falusi plébánosra. Megtudakoltam tőle, vannak-e az általa őrzött emlékkő alatt névtelen katonák is. Voltak. Azt hiszem, minden nagyobb közös hant alatt voltak. És akkor megkértem, had véssük rá a márványlapra öcsém nevét is. Hiszen ha nem is alatta, itt porlad a környéken valamire, és az imádság utoléri akárhol. Székely-szász keveredés vagyok, kicsit facsarékos, kicsit cirkumspectusos ... Mondd, mire mentem volna itt is az őszinteséggel? Hideg kőre tettem volna kihűlni nagyanyám szívét. Így pedig abban a hitben tartja meg kegyes csalásom, hogy ő gondozza unokája sírját, mert minden évben pénzt utal át a plébánosnak a karbantartásra.

Ami azonban saját lelkiismeretemet illeti ... ott legbent, mégis ... tudod, az, hogy Palkót csak nagyanyámnak leltem meg, és számomra fel nem fedődött a nyoma — valami módon, magamba szálló óráimban a kegyelem megtagadásának tetszett. Ki nem védhető, egyedül viselt vereségben maradtam.

Meg kellett győződnöm, hogy a legnagyobb dolgokat nem lehet kicsikarni. Sem éjt-napot nem számoló igyekvéssel, rohanással, sem ásóval, csakánnyal, térdig koptatott lábbal, sem a másoknak szóló irgalomhazugsággal.

Megfigyelted-e, hogy zavaros, megtépzott történetemben két mozzanat hiányzott: soha nem jött semmi magától, és semmi sem történt csodaszerűen. Semmi nem hullt az ölembe, mindenért évekig szol-

* Sindaco (ol.): községi elöljáró

gáltam, mint holmi női Jákob — Imrém elnyeréséért és megtartásáért, nagyanyám megnyugtatásáért s a te jószágodért is. De ezekben legalább célhoz is értem. Azonban a Palkóért való vezeklésben annyi megfeszülés után is holtpontra jutottam, kietlen zsákutcába. Egy időben azok után kutattam, akik együtt szolgáltak velem, és magát Vasziliát is faggattam, milyen magatartást tapasztalhattak rajta, ha a „digók“ megrohmozták állásaikat, ha ellentámadásra került a sor ... Ó, az úrfi odakint is megtartotta áldott jó természetét: szétosztotta dohányporcióit a legénységnek, s eccer, amikor késett a színivaló, a kicsikánálával szirupot adott nekik nyalogatni ... A tűzben pedig? Hát, Uram őrizz! — s keresztet vetett —, mint más rendes, jóra való katona, nem hősködött, de nem is félt ...

Mit mondhatott volna nekem ez a szimpla lélek, egyáltalán mit mondhatnak azok, akik csak kívülről láttak egy életet? Az ember keresi őket, akik ott álltak kedvesei mellett utolsó idejükben, és megdöbben tájékozatlanságukról, semmitmondó emlékeiktől, melyeket átadnak, mint akik nem értékeket, hanem csak rossz papirosokat, rongycafátokat mentettek meg. Nincs kitől, mitől várni semmit ... Elfogyott az erőm, a képzeletem és még a hitem is.

Ami aztán ezen a télen történt velem, abban mintha derengene valami a végtelen százalomból, mely tudva, csodatevően cselekszik, amikor mi véletlenek szeszélyes játékára következettünk. És még a kisujjamat sem mozdítottam érte ...

Villin most nyugtalanság ütközött ki. Mint aki hegycsúcshoz, oltárhoz, valami végcélhoz vagy felavatáshoz közeledik. Hangja magasabbra feszült, szemé átszellemülten világított.

Lecsúszott a heverőről, átbújt a függönyön, és kicsit bizonytalan kézzel húzta ki a komód felső fiók-

ját. Száraz virágok, szalaggal átkötött levél- és fényképcsomagok, ruha- és fátýoldarabok múzeumából fargott kis fadobozt vett elő.

— Palkótól való emléktárgyaim ... — és kezét oly gyöngéden tette rá, mint koporsóra. Lassan utánagondolva hozta ki magából utolsó mondanivalóját.

... Karácsonytájban levelet kapott Bágyrévről, melyet a nagymama címzett át — Kolozsvárra. Ismeretlen férfiírás, csehszlovák bélyegző. Egy szepességi evangélikus lelkész értesíti benne, hogy szeretne hozzá egy a háborúban rábízott üzenetet eljuttatni. Annak idején, tizenhétben az olasz fronton volt tábori pap, és a vajdaszállási közös gyalogezred kevés számú lutheránus legénységének is lelki gondozója ... Mindenekelőtt tudni akarja, vajon megtalálják-e közlendői azon a címen, melyet neki egy erdélyi katona feldiktált.

Akármilyen valószínűnek is tűnt Villi előtt, hogy az izenet Palkóval áll összefüggésben, mint a megfélemlítettek, kishitűek, habozva, napok múlva válaszolt, időt adva magának, hogy nyugodtan elviselje a csalódást, ha jelentéktelen vagy szívét újra felsebző lesz, ami ily módon értésére jut.

Adatszerű pontossággal megírt, hivatalosan gondos, és jóindulattal, a szolgálattétel buzgalmával áthatott levél érkezett: először kifejtve a fiatal lelkész mentségét, amiért esztendőök leforgása után tesz eleget kötelességének. Az első védővonalakban vállalt hivatásának teljesítése közben olasz fogságba jutott, és csak tenger idő múlva, hazakerülve tudta aztán felkutatni elkallódott csomagjait, naplóját, melyekben a háborúban szerzett, főleg pásztori tevékenységével összefüggő tapasztalatait gyűjtötte egybe. Ily természetű írásai között volt egy nagy lelkiismerettel vezetett jegyzőkönyve, ebbe híveinek bizalmas kéréseit,

olykor utolsó üzeneteit, vallomásait róttta fel, hogy nyugalmasabb óráiban értesítse a hozzátartozókat ...

Dobogott a szívem, nem mertem hinni annak a távlatnak, mely kezdett kibontakozni lelkem előtt. Szorongó várakozásomban karon ragadtam Villit:

— De hiszen Palkó nem volt evangélikus!

Villi számjra tapasztotta kezét.

— Ne, ne siess ... ne siesd el, ne vágj előmbe, Ő, ő akart most előttem járni, fáklyatartva, aki eleddig botorkált, el-elrogyott a beismerések útgöröngyein. Az egész hihetetlen volt, és oly világos, mint a tiszta látomások. Egy visszavert, de pusztító támadás után a vajdaszállásiaikat visszavonták „Retablierung“^{*} céljából. Kövityillókból álló, elhagyott faluban táboroztak; haldoklók, sebesültek ellátása után sor került a sértetlenül maradtak lelki felépítésére. „Feldweibel Vitális“ — így emlegeti Palkót Christlieb Karner tábori pap levele — valami odúféleben tanyázott egy szász iskolatársával, akit — híve lévén — maga is többször meglátogatott. A marcona hídélis szász fiú többféle is üzent, főleg azt, ami a legfontosabb, hogy él és jót remél — ezzel szemben a tartózkodó, hallgatag magyar csak napok múlva állott elő, átvenne-é egy neki nagyon fontos híradást „testvére“ számára, aki evangélikus. Sajnos, a levél, melyet Vitális őrmester írt, harctéri élményeinek sok más „Beleg“^{**}-jével együtt elveszett, de neki megvolt a jó szokása, hogy címjegyzékéhez odavetette a rábízottak egy-egy vezérszavát. Így, minden eshetőségre felkészülve, többnyire emlékszik is a vállalt ízenetek tartalmára ... amellet ez az egy oly különös volt, hogy elég pontosan észben tarthatta, annál inkább, mert a szelíd katona akárha lelkének egy da-

* csapatkiegészítés

** adat (valamilyen állítás igazolására) (ném.)

rabját, úgy bízta rá, és egész viselkedése valami módon mélyen meghatotta az embert.

Lényegében az eltűnt írás olyasmit tartalmazott: „hogy ne haragudjék rá az, aki miatt kötelessége volna a halált keresni, ha egy másikért, szegény öreg szívért, aki mindennap elimádkozza érte, hogy múltjék el tőle az ő halálának keserű pohara, nem tud vesztébe rohanni, hanem a vakmerés és az óvatosság közt a kötelességteljesítés középútját választja, és leteszi sorsát Isten kezébe“

Villi ölembe hullatta a levelet, és most halkán, megváltottan sírni kezdett.

— Hogy mondta Vaszilia? Most értettem meg együgyű beszédét: „Nem félt, és nem is hősködött“. Nem ő kereste a halált, a halál kereste meg őt ... és rólam ... leesett a kő ... fejemről az eleven szén ... Istenem, én istenem ... Bocsánatot kért ... pedig ő adott ezzel nekem bocsánatot.

Rebegett mellettem, mint kézbe vett madár. De nem madár volt. Ó, madárnak lenni könnyű, a madárnak szárnya van. De ő csak árva kis kötélhányos volt, aki a tragikum kettős meredélye felett átsuhant csoda mód, ahogy más csak ritkán vagy sohasem.

A szokatlan fény, az átvilágosodás, mely imént még derengett róla, csendesen visszamenekült belsejébe. Villi magához vette a levelet és elzárta a fargott kazettával együtt a komódba. Aztán visszatért hozzám, és visszatért a földre. Az volt az érzésem, hogy *ezt* a dolgot nem akarja megbeszélés tárgyává tenni. De hiszen nem is volt szükség magyarázatokra: a legszentebb dolgok maguktól értetődnek.

— Azt kérdezted, vajon nem a becsület a jóság? Nem. A jóság a becsület. Azért maradok az alázatig jó Imréhez. Mert így kivezeklem bocsánatát, felbilentem hozzá való cselekedeteim mérlegében a bűnnel terhelt serpenyőt ... Istennél pedig ... Is-

tennél, az megint más ... Istennél még azzal is hiába jövök, hogy boldog élőkre, és boldog halottakra hivatkozhatom magam körül. Istennek — aki nekem Palkóval szemben elkövetett bűnömért kinyilvánította kegyelmét — Imre ellen való botlásomért nem a bocsánatára számítok. Ő nem avathatja érettem törvénné a csalást, még a kegyeset sem, a hazugságot, még ha szeretetből is fakad. Ő nem veszi jóba vétkeimet, de neki van egy, a bocsánatnál is irgalmasabb törvénye, amit gyarlóságunkra alkotott, s azokat méri vele, akik mértéken felüli próbán mentek át. Reánk a világ nagy halálárnyéka esett, sötét Hinterland* volt színtere a legszebb örömökre hivatott éveinknek. Mint szemfedő alatt, úgy éltünk sokáig, amikor delelő napfénynek kellett volna ráhullani fejünkre. Emlékezz, egyszer kezembe vetted nagymama bibliáját, amely Pál apostol szeretethimnuszára vált magától ketté. Akkor azt mondtad, mindenkidet arról ismered meg, melyik lapra nyílik ki legkönnyebben a bibliája. Kérdezd hát meg most az enyémet!

Alacsony, kerek asztalkán, a sárga selyem éjjeli-lámpa halvány fénykörében, virágok, nipppek, csinosan keretezett, óvott fényképek közt hevert a kis bőrkötésű szentírás.

— Anyámtól maradt, de már az én lelkem is beleköltözött — mondta áhítattal, és megsimogatta, mint élő: hú kezét, drága fejét szokás.

Régi német amatőrkiadás, melynek áttetsző hártyalapjain rózsakeretben állott a szöveg. Ahogy a kezembe adta, az írás a cananea-beli asszony történetére hullt szét, a szegény, nyomorult teremtes példázatára, aki tudta, hogy az isteni kegyelemből nem érdemel többet, mint amennyi morzsa jut a terített asztalról az ebfiaknak.

* hátország (ném.)

És annyitól is megnyerte a gyógyulás ígérését, mert valóban sóvárogta az üdvösséget.

— Tudod, mi az a morzsa, amire én számot tartok Istentől? Az *elnézés*. Ő meg kellett hogy szánjon, és nem tudja fel nekem botlásomat. Ennél alázatosabb törvényre én nem apellálhatok, ennél kevesebbet nem kérhetek. De ennyire szükségem van, hogy az életben továbbjussak. Mert tovább akarok menni. Nem, ne a diplomámra gondolj, a tanulást csak abban az esetben kezdeném újból, ha még volna valami aggodalmam Imrével való örök összetartozásom felől. Ha nem érkezik határozott izenet számomra, hogy mellette a helyem. De a morzsa lehullott az ölembe. Az ölembe, igen. Várom, Máriám.

— Mire, hiszen már mindent elnyertél? — kérdeztem, nehezen követve Villi gyors gondolatszárnnyait.

Ekkor észrevette fölényét, amit orvos és régi aszszony voltában szegényebb élettapasztalataimmal szemben érezhetett. Elpirult, de nem annak értelméért, amit mondania kellett, hanem mert kicsit restelkedett, ha akármiben is járatosabb volt nálam.

— Hát gyermeket várok, ezt így mondják. Gyermeket pedig ilyen sok késéssel azért küld Isten, hogy tudjam, nem fenyegetheti többé semmi felborulás házasságunkat. Gyermeket békesség illet meg, a békességért eddig bele kell nyugodni egymásunkba. Fedetlen hajlék, vízen ingó deszkaszál helyett, mely bármikor kisikamodhat alólunk: bölcső, biztos fészek jár ki a gyermekünknek!